

ДОДАТОК А

Таблиця А1

Результати за методикою «Символ» - показник «Символ життя»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Життя	18%	18%	18%
2	Любов до сім'ї	15%	15%	15%
3	Кохання	12%	12%	12%
4	здоров'я	7%	7%	7%
5	Мир	16%	16%	16%
6	краса	1%	1%	1%
7	Київ	4%	4%	4%
8	Радість	2%	2%	2%
9	Навчання	4%	4%	4%
10	Добро та зло	4%	4%	4%
11	Спорт	4%	4%	4%
12	відпочинок	1%	1%	1%
13	Взаєморозуміння	1%	1%	1%
14	Довіра	1%	1%	1%
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				

**Результати за методикою «Символ» - показник Загальне й важливе до
«Символ життя»**

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Сімя	21%	18%	
2	Кохання	21%	15%	
3	Люди та мир	16%	12%	
4	Зірки	15%	7%	
5	Радість	4%	16%	
6	Половинка	2%	1%	
7	Наука	5%	4%	
8	Їжа	5%	2%	
9	здоров'я	7%	4%	
10	Дозвілля	5%	4%	
11			4%	
12			1%	
13			1%	
14			1%	
15				
21				
22				

Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник

«Менш значне»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Думки інших людей	10%	18%	18%
2	Гроші	28%	15%	15%
3	Печаль, образа	10%	12%	12%
4	Зустрічі	8%	7%	7%
5	Навчання	4%	16%	16%
6	Дім	3%	1%	1%
7	сигарети	3%	4%	4%
8	здоровя	2%	2%	2%
9	Сімя	3%	4%	4%
10	Релігія	3%	4%	4%
11	погода	1%	4%	4%
12				
18				

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
«Негативне» до символу життя**

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Війна	18%	18%	18%
2	Алкоголь, наркотики	15%	15%	15%
3	Сімя	14%	12%	12%
4	Друзі	11%	7%	7%
5	Гроші	11%	16%	16%
6	Смерть	3%	1%	1%
7	Злість	6%	4%	4%
8	Печаль	7%	2%	2%
9	Дискотека	1%	4%	4%
10	Соціальні мережі	6%	4%	4%
11	Здоров'я	3%	4%	4%
12			1%	1%
18				

Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник

«ПОЗИТИВНЕ» ДО СИМВОЛУ ЖИТТЯ

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Сімя	19%	18%	18%
2	Дозвілля	10%	15%	15%
3	Кохання	12%	12%	12%
4	взаєморозуміння	12%	7%	7%
5	Здоровя	14%	16%	16%
6	Екологія	4%	1%	1%
7	Спорт	6%	4%	4%
8	наука	2%	2%	2%
9	Успіх	2%	4%	4%
10	чесність	2%	4%	4%
11			4%	4%
12				
18				

ДОДАТОК Б

Таблиця Б1

Результати за методикою «Символ» - показник «Символ країни»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Україна в моєму серці	12%	18%	18%
2	Мир, любов	10%	15%	15%
3	Калина	10%	12%	12%
4	Пшениця	10%	7%	7%
5	Мир	12%	16%	16%
6	Любов і довіра	5%	1%	1%
7	Гроші	3%	4%	4%
8	Сімя	2%	2%	2%
9	Небо	2%	4%	4%
10	Дерево	1%	4%	4%
11	Природа	1%	4%	4%
12			1%	1%
13			1%	1%
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				

Результати за методикою «Символ» - показник загальне й важливе до

«Символ країни»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Прапор	10%	18%	18%
2	Кохання	10%	15%	15%
3	Люди	8%	12%	12%
4	Дружба	8%	7%	7%
5	Щастя	8%	16%	16%
6	Сила волі	2%	1%	1%
7	весело	2%	4%	4%
8	дім	2%	2%	2%
9	мир	2%	4%	4%
10	чесність	2%	4%	4%
11	рівноправність	4%	4%	4%
12	Увага кожного	2%	1%	1%
13	Калина	2%	1%	1%
14	Збереження культури	2%	1%	1%
15	Земля	2%	18%	18%
16	Розвиток	2%	15%	15%
17	Традиції	2%	12%	12%
18	Захист	2%	7%	7%
19				
20				
21				
22				

Таблиця Б3

Результати за методикою «Символ» - показник менш значне до «Символ країни»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	багатство	15%		
2	політика	13%		
3	війна	7%		
4	жорстокість	7%		
5	Сімя	4%		
6	пустота	4%		
7	Довіра	4%		
8	церква	2%		
9	зброя	2%		
10	гроші	2%		
11	сварка	1%		
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				

Результати за методикою «Символ» - показник негативне до «Символ країни»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Війна	22%	18%	18%
2	Літаки	17%	15%	15%
3	Люди в масках	2%	12%	12%
4	Палаючі дерева	4%	7%	7%
5	Сварки	4%	16%	16%
6	бідність	2%	1%	1%
7	Гроші	6%	4%	4%
8	Принижений прапор	4%	2%	2%
9	Пустеля	2%	4%	4%
10	зłodії	2%	4%	4%
11	Насильство у сім'ї	2%	4%	4%
12	Корупція	4%	1%	1%
13	образи	2%	1%	1%
14	Дискримінація	2%	1%	1%
15	Телевізор	2%	18%	18%
16				
17				
18				

Таблиця Б5

Результати за методикою «Символ» - показник негативне до «Символ країни»

№	Назва малюнку	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Свобода, мир	33%	18%	18%
2	Весела країна	14%	15%	15%
3	гроші	6%	12%	12%
4	Дім, сім'я	6%	7%	7%
5	Молоде покоління	6%	16%	16%
6	Прапор	4%	1%	1%
7	Світ без війни	4%	4%	4%
8	друзі	2%	2%	2%
9	суспільство	2%	4%	4%
10	патріоти	2%	4%	4%
11			4%	4%
12			1%	1%
13			1%	1%

ДОДАТОК В

Таблиця В1

Порівняльний аналіз використання кольорів в створенні «Символ життя» у підлітків (за методикою «Символ»)

	Червоний		Жовтий		Помаранчевий		Зелений		Синій		Коричневий		Чорний		Сірий		Фіолетовий	
	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей
«Символ життя»	50 %	65 %	52 %	39 %	26 %	56 %	34 %	56 %	52 %	48 %	14 %	2 %	10 %	4 %	8 %	8 %	6 %	6%
Загальне й важливе до «символу життя»	68 %	69 %	75 %	65 %	51 %	10 %	59 %	62 %	51 %	47 %	0 %	5 %	0% %	6 %	0 %	46 %	0 %	4%
Менш значне до «символу життя»	48 %	63 %	21 %	3% %	3 %	51 %	37 %	60 %	67 %	26 %	73 %	39 %	60 %	22 %	49 %	35 %	10 %	42 %
Негативне до «символу життя»	47 %	48 %	5% %	48 %	5 %	% %	37 %	54 %	52 %	44 %	68 %	72 %	72 %	% %	63 %	54 %	45 %	21 %
Позитивне до «символу життя»	43 %	64 %	68 %	54 %	54 %	0 %	62 %	55 %	38 %	46 %	16 %	6 %	6% %	10 %	4 %	4 %	8 %	17 %

Таблиця В2

Порівняльний аналіз використання кольорів в створенні «Символ країни» у підлітків (за методикою «Символ»)

	Червоний		Жовтий		Помаранчевий		Зелений		Синій		Коричневий		Чорний		Сірий		Фіолетовий	
	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей
«Символ життя»	50%	65%	52%	39%	26%	56%	34%	56%	52%	48%	14%	2%	10%	4%	8%	8%	6%	6%
Загальне й важливе до «символу життя»	68%	69%	75%	65%	51%	10%	59%	62%	51%	47%	0%	5%	0%	6%	0%	46%	0%	4%
Менш значне до «символу життя»	48%	63%	21%	3%	3%	51%	37%	60%	67%	26%	73%	39%	60%	22%	49%	35%	10%	42%
Негативне до «символу життя»	47%	48%	5%	48%	5%	0%	37%	54%	52%	44%	68%	72%	72%	0%	63%	54%	45%	21%
Позитивне до «символу життя»	43%	64%	68%	54%	54%	0%	62%	55%	38%	46%	16%	6%	6%	10%	4%	4%	8%	17%

ДОДАТОК Г

Таблиця Г1

Узагальнені результати ранжування термінальних цінностей у підлітків (за методикою «Ціннісні орієнтації» М.Рокича)

№ з/п	Цінності	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Активне діяльне життя	6	8	4
2	Життєва мудрість	7	12	13
3	Здоров'я	1	1	1
4	Цікава робота	15	13	12
5	Краса природи та мистецтва	16	16	9
6	Любов	2	6	3
7	Матеріально забезпечене життя	4	7	8
8	Наявність хороших та вірних друзів	3	3	2
9	Суспільне визнання	11	14	14
10	Пізнання	10	9	11
11	Продуктивне життя	14	11	16
12	Розвиток	13	5	7
13	Розваги	12	15	18
14	Свобода	8	2	10
15	Щасливе сімейне життя	5	10	5
16	Щастя інших	18	17	15
17	Творчість	17	18	17
18	Впевненість у собі	9	4	6

Таблиця Г1

Узагальнені результати ранжування інструментальних цінностей у підлітків (за методикою «Ціннісні орієнтації» М.Рокича)

№ з/п	Цінності	Підлітки з повних сімей	Підлітки з неповних сімей	Підлітки з прийомних сімей
1	Акуратність	1	1	4
2	Вихованість	3	2	1
3	Високі запити	13	16	18
4	Життєрадісність	2	7	8
5	Исполнительность Дисциплінованість	12	12	15
6	Незалежність	14	6	12
7	Непримиримість до недоліків в собі та інших	15	17	14
8	Освіченість	4	4	2
9	Відповідальність	5	9	3
10	Раціоналізм	18	8	9
11	Самоконтроль	9	3	13
12	Сміливість у відстоюванні своєї думки	7	10	11
13	Тверда воля	6	13	16
14	Терпимість	17	11	5
15	Широта поглядів	16	14	10
16	Чесність	10	5	6
17	Ефективність у справах	8	18	17
18	Чуткість	11	15	7

ДОДАТОК Д

Короткий зміст тренінгових занять

Заняття 1.

Мета: знайомство, створення позитивного емоційного фону та довіри у групі, прийняття правил групи.

Хід заняття

Ритуал привітання в групі.

Вправа «Як тебе звати і чим ти пишаєшся».

Прийняття правил роботи в групі.

Вправа «Автопортрет»

Вправа «Чим ми схожі»

Інструкція: Члени групи сидять у колі. Ведучий запрошує в коло одного з учасників на основі якої-небудь реальної або уявлюваної схожості із собою. Наприклад: "Оля, вийди, будь ласка, до мене, тому що в нас із тобою однаковий колір волосся (або ми схожі тим, що ми жителі Землі, або ми одного росту й т.п.)". Оля виходить у коло й запрошує вийти кого-небудь із учасників так само. Гра триває доти, поки всі члени групи не опиняться в колі.

Основна вправа - оцінка рівня інформованості учасників тренінгу

Вправа «Компліменти»

Ведучий кидає м'яч одному з учасників і називає його безперечна гідність чи комплімент. Наприклад, «Катя, у тебе чудова пам'ять». Або «Сергію, в тебе класні черевики». Добре продовжувати цю гру до переходу компліментів на якість особистості. Простежити, щоб комплімент був сказаний кожному учаснику.

Вправа «Лиса й Заєць».

Інструкція: на початку ведучий пропонує учасникам стати в коло, на учасників, що стоять друг напроти друга зав'язати шарфи. Шарф «лиса» на один вузол, шарф «заєць» - на два. По команді учасники повинні зняти із себе шарфи й зав'язати їх на сусідові. Шарфи повинні рухатися в одному напрямку

по колу. Шарф «лиса» рухається швидше чим заєць. Ті, хто зав'язує два вузли шарфа «заєць» повинні постаратися зробити це якнайшвидше.

Обговорення.

Рефлексія заняття.

Ритуал прощання.

Заняття 2.

Мета: знайомство з поняттям «толерантність», «толерантне сприйняття», «толерантна особистість», зниження рівня агресивності.

Хід заняття

Ритуал привітання групи.

Вправа «Перетворення».

Інструкція: завершить, будь ласка, по черзі, починаючи із сусіда, що сидить ліворуч від мене, наступні пропозиції:

- Якби я був книгою, то я був би ...
- Будь я їжею, то я був би ...
- Будь я твариною, то я був би ...
- Будь я рослиною, то я був би ...

Обговорення.

Основна вправа.

Вправа «Не відомі світи».

Вправа вимагає мінімального втручання з боку ведучого, творчий, дослідницький характер гри дозволяє учасникам повною мірою відчутти особливості взаємодії між представниками різних груп, що суттєво розрізняються між собою в культурному, соціальному, ідеологічному плані. Перед початком гри всі учасники розбиваються на дві команди. Коли команди остаточно сформовані, можна починати гру. Гра складається із трьох етапів [3].

Етап 1. «Створення світів». Команди створюють «легенду» свого світу.

Етап 2. «Зустріч». Команди збираються в одній кімнаті.

Далі відбувається почергова презентація «світів». Презентації краще проводити за певним планом. Спочатку «хазяї» повідомляють назву свого світу, гостей приймають у свою цивілізацію, вітають їх, показують портрет жителя й розповідають про нього, знайомлять гостей зі своїм законодавством. На закінчення гостей пригощають блюдами інопланетної кухні, навчають «національному» танцю.

Етап 3. «Прийняття загальних законів». На цьому етапі командам треба домовитися між собою про певні правила взаємодії на невідомій планеті й розподілі наявних ресурсів корисних копалин. По завершенню всі учасники ставлять під "законодавством" свої підписи, після цього ватман причіпляється на стіну.

Основна вправа

Вправа «Фігура толерантності».

Вправа «Очі в очі».

Вправа «Ванька-встанька».

Вправа «Друкарська машинка».

Інструкція: ведучий просить відтворити уривок тексту по колу, починаючи з учасника, який сидить від нього праворуч, у такий спосіб: кожний називає по одній букві по черзі, наприкінці слова всі ляскають у ладоші, у знак препинання тупотять ногами, наприкінці пропозиції встають.

Вправа «Емблема толерантності».

Інструкція: на попередньому етапі учасники виробили власні визначення толерантності й ознайомилися з вже існуючими. Ведучий відзначає, що обговорення проходило на інтелектуальному, абстрактному рівні. Наступна вправа дозволить підійти до цього поняття з іншого боку - учасникам треба створити емблему толерантності. Кожний спробує самостійно намалювати таку емблему, що могла б друкуватися на суперобкладинках, політичних документах, національних прапорах. Процес малювання займає 5-7 хв. Після завершення роботи учасники розглядають малюнки один одного (для цього можна ходити по кімнаті). Після

ознайомлення з результатами творчості інших учасники повинні розбитися на підгрупи на основі подібності між малюнками. Важливо, щоб кожен учасник самостійно ухвалив рішення щодо приєднання до тієї або іншої групи. Кожна з підгруп, що утворилася, повинна пояснити, що загального в їхніх малюнках, і висунути гасло, що демонструвала б суть їхнього гасла.

Розминка - на вміння почувати один одного.

Вправа «Жу-жу».

Ритуал прощання

Заняття 3.

Мета: розвиток толерантного сприйняття, формування позитивних ціннісних орієнтацій, розвиток навичок конструктивного спілкування

Обладнання: м'яч, ватман, кольорові олівці, фліп-чарт, маркери

Хід заняття

Мій рідний край (частина I)

Розминка.

Дискусія на тему: «Чого не вистачає моїй країні?»

Основна вправа.

Вправа «Символ моєї країни».

Інструкція: ведучий пропонує учасникам поділитися на дві групи, кожній групі дається ватман і кольорові олівці, і просить зобразити «Символ країни»

Розминка.

Вправа «зв'яжемося у вузол».

Інструкція: ведучий просить учасників встати в тісне коло в центрі кімнати. Потім підняти ліву руку нагору. А права рука вказує на центр кола. Після того, як всі учасники виконають цю команду, попросять їх опустити ліву руку й схопити когось за праву руку. Після цього контакту учасникам не дозволяється розривати руки. Тепер тренеріві потрібно сказати учасникам, що вони повинні розплутатися, не розчіплюючи рук. Після того, як вони розплутаються, їм варто знову утворити коло. Їх не повинне турбувати, що

під час виконання вправи деякі з учасників будуть повернуті спиною до центра кола.

Обговорення:

1. Чи розтиснув хто-небудь руки з іншим учасником?
2. Можна виконувати цю вправу швидше? Чому?
3. Чи треба нам спробувати знову?
4. Чи приймав хто-небудь на себе різні ролі в групі?

Рефлексія.

Заняття 4.

Мета: розвиток толерантного сприйняття, формування позитивних ціннісних орієнтацій, розвиток навичок конструктивного спілкування.

Обладнання: ватман, кольорові олівці, папірці, ручки, фліп-чарт, маркери.

Хід заняття

Мій рідний край (частина II)

Розминка

Вправа «Який я сьогодні фрукт»

Інструкція: ведучий пропонує учасникам розповісти з яким фруктом він зараз себе асоціює.

Основна вправа.

Розгляд підготовлених проектів (домашнє завдання)

Вправа «Стереотипи».

Інструкція: Ведучий знайомить учасників із вправою, не показуючи свого відношення до стереотипізації. Видає учасникам ручки й папір. Читає їм текст «Стереотипи». Просить їх записати свої відповіді на папері без якого-небудь обговорення. Розміщає відповіді кожного учасника на дошці. Після виконання вправи варто підкреслити безглуздість навішення ярликів і стереотипного мислення.

Розминка.

Вправа «Премія».

Інструкція: ведучий розповідає учасникам про Нобелівську премію, а потім записує на дошці питання, на основі яких учасники групи можуть побудувати свій виступ. Промова кожного «лауреата» винагороджується оплесками. Після виступу учасники групи ставлять свої питання «лауреатові». Члени групи, які не встигли представити свої досягнення, можуть коротко назвати свою номінацію й пояснити, за що вони одержують премію.

Рефлексія заняття.

Заняття 5.

Мета: дати знання про особливості толерантної та інтолерантної особистості й основних розходжень між ними; ознайомити учасників з основними рисами толерантної особистості; дати можливість підліткам оцінити міру своєї толерантності

Обладнання: бланки опитувальника, ручки, фліп-чарт, маркери.

Хід заняття

Толерантна особистість. Я й група

Розминка

Вправа «Який я?»

Інструкція: ведучий дає можливість учасникам усвідомити себе й побачити, наскільки відповідає їх Я-образ тому, яким його бачать навколишні [3].

Основна вправа.

Вправа «Риси толерантної особистості».

Інструкція: ведучий роздає учасникам бланки опитувальника. Ведучий пояснює, що 15 характеристик, перерахованих в опитувальнику, властиві толерантній особистості. На заповнення опитувальника дається 3-5 хвилин. Потім, ведучий заповнює заздалегідь підготовлений бланк опитувальника, який прикріплений на дошку. Для цього він просить підняти руки тих, хто відзначив у колонку В першу якість. Характеристики, які відповідають підраховуються й заносяться в стовпчик бланка. У такий же спосіб підраховується число відповідей по кожній якості. Ті три якості, які набрали

найбільшу кількість балів, і є ядром толерантної особистості (з погляду даної групи).

Основна вправа

Вправа «Пантоміма толерантності».

Інструкція: всі учасники розбиваються на 3-4 підгрупи (по 3-5 чоловік). Кожна підгрупа одержує одне з визначень толерантності, вивішених на дошці. Завдання: пантомімічно зобразити це визначення так, щоб інші учасники здогадалися, про яке визначення йде мова.

Обговорення:

1. Яка пантоміма була найбільше «однозначною» і не викликала утруднень при вгадуванні?

2. З якими труднощами зіткнулися групи в процесі придумування пантоміми?

Розминка.

Вправа «Картина».

Інструкція: група ділиться на підгрупи із трьох-чотирьох чоловік. Кожна підгрупа вибирає яку національність, народ, етнічну групу й придумує, як її зобразити так, щоб інші учасники могли відгадати, що це за національність.

Рефлексія.

Заняття 6.

Мета: розвиток толерантності до інших; навчання способам толерантного спілкування; стимулювати в юнаків зацікавленість у пошуках шляхів виходу із глобальних конфліктів; навчання конструктивним способам виходу з конфліктних ситуацій.

Обладнання: фліп-чарт, маркери, прапорці, карта світу.

Хід заняття

Я й група: Толерантність до себе й до інших.

Розминка.

Вправа «Карта нетерпимості».

Інструкція: ведучий й учасники перераховують «гарячі крапки» планети й позначають їх на карті за допомогою прапорців.

Обговорення:

- Можна виправдати конфлікти, що приводять до людських жертв?
- Які основні причини конфліктів?

Основна вправа

Вправа «Як бути толерантним у спілкуванні?»

Інструкція: кожний з нас час від часу попадає в конфліктні ситуації: з кимось свариться, одержує незаслужені обвинувачення. Кожний по-своєму виходить із подібних ситуацій - хтось ображається, хтось намагається знайти конструктивне рішення. Можна вийти з конфліктної ситуації за допомогою толерантної поведінки, зберігаючи власне достоїнство й не принизивши іншого? Ведучий пропонує кому-небудь із учасників групи згадати й розповісти ситуацію, коли його або кого-небудь із його знайомих скривдили. Цей учасник виступить у ролі кого скривдили, а інший - у ролі кривдника. Учасники повинні розіграти цю сцену. Використовуючи запропоновану нижче схему, «скривджений» спробує гідно вийти із ситуації. Наприклад, мама вчитала сина при друзях за те, що він не вимив посуд.

Вправа «Обговорення Декларації прав людини».

Процедура проведення. Ведучий ініціює обговорення Загальної декларації прав людини за наступними питаннями:

- Які права людини часто порушуються?
  - Які інтолерантні дії найчастіше приводять до порушення прав людини?
  - Які наслідки порушення прав людини ви можете назвати?
  - Які права людини порушуються у випадку етнічних конфліктів?
  - Які дії, по-вашому, повинні робити у випадку порушення прав людини?
  - Може конкретна людина вплинути на дотримання прав людини?
- Якими засобами?

Основна вправа.

Вправа «Кодекс толерантності».

Інструкція: ведучий пропонує учасникам групи на основі Загальної декларації прав людини створити «Кодекс толерантності». Після створення цього кодексу, учасникам пропонується прийняти його.

Рефлексія заняття.

Заняття 7.

Мета: розвиток толерантного сприйняття, формування позитивних ціннісних орієнтацій, розвиток навичок конструктивного спілкування

Обладнання: фліп-чар, маркери, пепір, ручки.

Хід заняття

Толерантність до інших.

Розминка.

Вправа-гра «Карамболь»

Інструкція: Із числа учасників виберіть двох-трьох членів групи, які в цій грі будуть виконувати роль «посланців». Не загострюючи на цьому уваги, ведучий повинен так підібрати учасників, щоб вони розрізнялися між собою по значимих зовнішніх ознаках: наприклад, хлопчиків і дівчат. «Посланники» уходять в іншу кімнату. Там вони одержують інструкцію й на її основі готують питання для групи. Поки посланці виконують завдання, дайте всій групі наступну інструкцію: «Ми-карамболійці». Ми повинні дотримуватися трьох правил, що діють у нашій країні:

1. Ми можемо говорити лише з людиною тієї ж статі, що й ми самі.
2. У нашому словнику всього два слова - «та й ні».
3. Наша відповідь на питання залежить від того, посміхається той, хто нас запитує.

Якщо людина посміхається, ми відповідаємо «так», якщо не посміхається, відповідаємо "ні". Ведучий повинен переконатися в тому, що учасники засвоїли правила. Почніть гру, коли «посланці» готові. Запрошуйте їх поодиночі, так, щоб інші посланці не знали, які питання ставлять його

колеги. Після опитування кожний з посланців представляє свій звіт про культуру Карамболь та її жителів. Після обговорення питань «карамболійці» можуть розповісти «посланцям» про правила поведінки й спілкування, прийнятих у їхній культурі [3].

Основна вправа.

Вправа «Символи».

Учасники повертаються до своїх малюнків «Символ країни» й «Символ життя», і разом уже з урахуванням зображених малюнків, малюють загальний «Символ країни», і також «Символ життя».

Вправа-гра «Павутина забобонів».

Інструкція: ведучий просить учасників згадати й назвати який-небудь народ, що традиційно є об'єктом глузувань й анекдотів, пропонує комусь з учасників зіграти роль обраного народу. Цей учасник сідає в центрі кола на стілець, а останні починають розповідати про названу національність анекдоти, засновані на негативних стереотипах і забобонах або виражати існуючі негативні уявлення. Після кожного негативного висловлення ведучий обмотує учасника, що представляє "народ", мотузкою, начебто обплутуючи "павутиною забобонів", доти поки той не зможе поворухнутися [3].

Розминка.

Вправа «Коло зворотного зв'язку».